

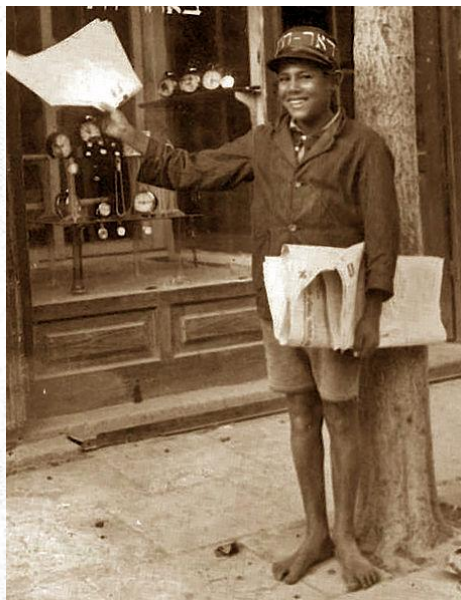
מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

יואל-משה סלומון, פורץ דרך בעיתונות העברית בירושלים

"בית החבצלת" (רחביה), בית יואל, משה סלומון, "בית משומד", בית הדפוס, עיתונים ולוחות מודעות ברחוב החרדי

"רב לך דבר שפתיים. צא אל עולם העשייה"

(יואל-משה סלומון, מתוך מאמרו האחרון בעיתון "הלבנון")

מתוך: [ויקיפדיה](#)

מאת: **סאם רקיע**
עיבוד ועריכה: **רונית בין**
עריכה לשונית: **אפרת חבה**

תשע"ז, 2017

רחוב הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054
אגף של"ח וידיעת הארץ – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים לאתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות שבו, הוא באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

פנימי, לא להפצה

יואל-משה סלומון, פורץ דרך בעיתונות העברית בירושלים

"בית החבצלת" (רחביה), בית יואל, משה סלומון, "בית משומד", בית הדפוס, עיתונים ולוחות מודעות ברחוב החרדי

"רב לך דבר שפתיים. צא אל עולם העשייה"

(יואל-משה סלומון, מתוך מאמרו האחרון בעיתון "הלבנון")

ניצניה של העיתונות העברית בארץ ישראל פרחו כמעט מאתיים שנה אחרי שעיתונות עברית ויהודית התבססה באירופה. עיתון "הלבנון" היה העיתון הראשון שיצא בארץ ישראל בעברית, והוא החל לצאת בשנת 1863. מיד אחריו התחיל לצאת עיתון "החבצלת", שערך ישראל-דב פרומקין ושהיה העיתון המרכזי בארץ ישראל עד סוף המאה ה-19.

מספרים על יואל-משה סלומון, ממקימי עיתון "הלבנון", שבזקנתו נפגש עם אספן העיתונים התל-אביבי זלמן פבזנר. "אם תמצא עותק של הלבנון, ארצה לראותו, כי לי לא נשאר אפילו עותק אחד למזכרת", אמר סלומון לפבזנר (מתוך: זאב פרי, "[חיידק העיתונות](#)", באתר קולקט אמנות/אספנות). העיתונים הראשונים בארץ יצאו במספר עותקים מצומצם, ולמעט במספר מועט של ספריות, קשה למצוא עותק מקורי של עיתונים אלה.

באותה תקופה, לא הומצאה עדיין המילה "עיתון", והמוצר נקרא "מכתב עתי". את המילה "עיתון" המציא אליעזר בן-יהודה.

מסלול הסיור מספק הצצה אל העיתונות העברית בירושלים במאה ה-19. להתפתחותה בארץ ישראל, תרמו אישים שהיו חלוצים בתחום העיתונות הכתובה ובהתפתחות בתי הדפוס בירושלים. אישים כדוגמת יואל-משה סלומון, ישראל-דב פרומקין, אליעזר בן-יהודה ובהמשך גם איתמר בן אביי. [יואל-משה סלומון](#) הוא אחד מחלוצים אלו, שהטביעו חותם ושסללו דרך לאחרים בהבניית העיתונות העברית הכתובה בארץ ישראל במאה ה-19. נוסף על היותו דמות חשובה בהתפתחות העיתונות, היה יואל-משה סלומון גם איש ציבור רב פעלים, שהקדיש את מרבית חייו להקמת שכונות יהודיות מחוץ לחומת העיר העתיקה, כדוגמת נחלת שבעה ומאה שערים, ולהקמת מושבות חקלאיות בארץ ישראל, כדוגמת פתח-תקווה – שבמרוץ השנים הייתה לעיר גדולה ותוססת.

מסלול הסיור עובר במרכז העיר, ורוב האתרים שבו סמוכים זה לזה. חלק מהמקומות שנפקוד עומדים על אתרם כאז, חלקם נעלמו תחת מנופי הפיתוח, חלקם הונצחו בשמות רחובות וחלקם "בתמונה באבן". עם זאת, כולם יחדיו מספקים תמונה רחבה, גם אם לא שלמה, על העיתונות העברית המתחדשת בארץ ישראל בכלל ובירושלים בפרט.

פרטי המסלול

משך המסלול: שלוש שעות (ללא נסיעה).

אורך המסלול: 3 ק"מ.

נקודת התחלה: שכונת רחביה, רחוב הגימנסיה העברית.

נקודת סיום: שכונת מאה שערים, רחוב מלכי ישראל 1.

מגבלות: אין.

דגשי בטיחות: יש לנקוט משנה זהירות בחציית כבישים.

דרגת קושי: קלה. מסלול נגיש לכיסאות גלגלים.

ציוד מיוחד: אין.

אתרים בתשלום: אין.

תיאור ההליכה במסלול

מסלול הסיור מתחיל ב"בית החבצלת" (1) ברחוב רמב"ן 26, ביתו של גד פרומקין, בנו של ישראל דב פרומקין, מייסד עיתון "החבצלת". מכאן נלך בכיוון צפון-מזרח, נחצה את רחוב קרן היסוד אל רחוב גרשון אגרון ונמשיך בו עד "כיכר המכס", לפנינו יהיה מרכז ממילא. נפנה לכיוון צפון (שמאלה) ונלך עד רחוב שלומציון המלכה. ברחוב זה נלך עד התחברותו לרחוב יפו. ברחוב יפו נפנה לכיוון צפון-מערב (שמאלה) אל "בית יואל" (2) – בניין משרדים גבוה שנבנה על הריסותיו של בית יואל-משה סלומון. בסמוך לו נמצא בית פיינגולד – "בית המשומד" (3), ברחוב יפו 31. נמשיך ברחוב יפו לכיוון צפון-מערב עד למפגשו עם רחוב הרב קוק, נפנה לרחוב הרב קוק אל בית מספר 8. במקום שלט המציין שכאן עמד בעבר בית הדפוס של יואל-משה סלומון (4). נלך ברחוב הרב קוק עד למפגשו עם רחוב יוחנן הורקנוס – רחוב זה יוביל אותנו אל רחוב החבצלת, ובו נפנה לכיוון צפון-מערב (שמאלה), אל בית מספר 8. שלטי "תמונה בקיר" מספרים את סיפורם של העיתונים "הדואר היום" (5) וג'רוזלם פוסט. נלך ברחוב החבצלת עד "כיכר אפרים די זהב", נפנה צפונה (שמאלה) אל רחוב הנביאים, ובו נפנה צפונה (ימינה) עד למפגשו עם רחוב אתיופיה. נלך ברחוב אתיופיה צפונה (ימינה) עד לביתו של אליעזר בן-יהודה (6), בית מספר 11. נחזור אל רחוב הנביאים ונלך בו מערבה (ימינה) עד למפגשו עם רחוב נתן שטראוס. ברחוב זה נפנה צפונה (ימינה) אל "כיכר השבת" ונתרשם מהפשקווילים (7) – לוח המודעות ברחוב החרדי. כאן מסתיים המסלול.

מתוך: גוגל המפות שלי

"בית החבצלת" – בית גד פרומקין (1), רחוב רמב"ן 26

"בית החבצלת" נבנה בשנת 1924 והיה אחד המבנים הראשונים בשכונת רחביה. הבית נבנה עבור גד פרומקין, בנו של [ישראל-דב פרומקין](#), מייסד עיתון "[החבצלת](#)". הבניין הבניין ידוע בשם "בית החבצלת".

גד פרומקין היה שופט בבית המשפט העליון בתקופת המנדט הבריטי. הוא גדל בעיר העתיקה, התחנך אצל מורים פרטיים ועבד בעיתון "החבצלת",

שאותו ערך אביו, ישראל-דב פרומקין. בית המשפחה שכן בחצר גדולה בעיר העתיקה. בשנות השישים של המאה ה-20, קנתה ישיבת "נצח ישראל" את "בית החבצלת".

עיתון "החבצלת", מתוך: [ויקיפדיה](#)

"חבצלת" היה שמו של עיתון עברי שיצא לאור במשך יותר מארבעים שנה.. העיתון יצא לאור

תמונה באבן ברחוב החבצלת, צילום: רונית בין

בירושלים כמתחרה לעיתון "הלבנון" ולבית הדפוס החדש של יואל-משה סלומון. העיתון החל לצאת בשנת 1863, תחילה כירחון, ומשנת 1871 כשבועון. עורכו הראשון היה ישראל ב"ק, והוא אף הדפיסו. לאחר חמישה גיליונות ראשונים, הורו השלטונות על סגירת העיתון ובית הדפוס, כפי שעשו לעיתון ולבית הדפוס של יואל-משה סלומון. הופעתו של העיתון חודשה כעבור שש שנים (תר"ל, 1870) בעריכתו של [ישראל-דב פרומקין](#), חתנו של ב"ק. העיתון נועד להעלות את ירושלים על לב קוראיו ולספק להם ידיעות מן

הארץ ומן העולם. במשך מרבית שנותיו, עסק העיתון בשני נושאים מרכזיים: עידוד ההתיישבות בארץ ישראל, יישוב הארץ, והתנגדות לאורח

החיים של היישוב הישן. על אף היות פרומקין חסיד חב"ד, שימש העיתון במה לתומכי "[ההשכלה](#)", ובהם [אליעזר בן-יהודה](#), שערך בעיתון מוסף בשם "מבשרת ציון". פרומקין הרבה לכתוב גם בנושאי חינוך, ולמרות היותו אדם דתי, הטיף לשינויים בחינוך באמצעות לימודים כלליים (כגון: שפות) ולחינוך לחיים יצרניים של עבודה. משום כך, רבים התנגדו לו. כדי לעודד את העלייה לארץ, כתב בשבחה ותיאר את השיפור בביטחון, את סלילת הכבישים החדשים, את בניית השכונות החדשות בירושלים. עריכת העיתון עברה לידיו של אליעזר בן-יהודה בשנת 1882,

עיתון "החבצלת", מצאת

והוא גם כתב רבים ממאמרי המערכת ומאמרים שעסקו בתחיית השפה העברית. כאשר שב פרומקין לערוך את העיתון, הוא התקרב לעמדות מתנגדיו הקנאים, ולמעשה היה העיתון לעיתונם של חרדי ירושלים. העיתון נסגר ב-1911.

"בית יואל" – בית יואל-משה סלומון (2), רחוב יפו 33

"בית יואל", צילום: רונית בין

במקום שבו עומד בניין משרדים ענק שנקרא "בית יואל", עמד אחד הבתים הראשונים וההיסטוריים של שכונת **נחלת שבעה**, ביתו של אחד משבעת מייסדי השכונה, יואל-משה סלומון. סלומון נולד בירושלים לאחת המשפחות הוותיקות בעיר. בתום חינוכו התורני בעיר, נסע ללמוד בישיבה בליטא. במקביל ללימודי הקודש, למד גם את תורת הדפוס, ובהיותו בן שלושים שב לארץ ישראל והקים בית דפוס עברי בעיר העתיקה עם שותפו מיכל הכהן. בבית הדפוס, הודפס לראשונה כתב העת

"**הלבנון**", שאותו ייסד וערך. היה זה העיתון העברי הראשון בארץ ישראל. העיתון הופיע לראשונה בשנת 1863. בתחילה היה "הלבנון" ירחון, אך המטרה הייתה שיהיה דו-ירחון. ייסודו היה מעשה פיזי ואמיץ כאחד שכן לא היה אפשר לדעת מה תהיה תפוצתו בגולה, ובארץ ישראל התפוצה הייתה מוגבלת מאוד. למרות זאת, ראו יואל-משה סלומון וחבריו בייסוד העיתון אתגר אידאולוגי חשוב. סלומון התנגד בכל תוקף לקבלת כספי החלוקה והטיף להקמת התיישבות חקלאית בארץ ישראל. הוא האמין בכל לבו שיהודי ירושלים צריכים לעזוב את תנאי הנוחות שסיפקה להם ירושלים העתיקה ולהתחיל להתפרנס בכבוד מעבודת אדמה ולהקים יישובים חקלאיים בארץ ישראל. עיתונו "הלבנון" שימש לו שופר לרעיונותיו המתקדמים. יואל-משה סלומון לא רק הטיף, אלא היה בבחינת נאה דורש ונאה מקיים. בשנת 1869, הוא ייסד את שכונת נחלת שבעה, הקים בה את ביתו והעביר אליה, בשנת 1872, את בית הדפוס שלו. הוא התמסר ליישום רעיון היציאה מהחומות ולא חדל להקים יישובים חקלאיים בארץ ישראל, כדוגמת המושבה פתח-תקווה בשנת 1878. בשל עיסוקו במשימה חשובה זו, הוא העביר את ניהול בית הדפוס לידי יוחנן-דוד וטוביה. באותה עת הוא כתב את מאמרו האחרון: "רב לך דבר שפתיים. צא אל עולם העשייה". בערוב ימיו, שב יואל סלומון לירושלים ונפטר בה בהיותו בן 73. הוא נקבר בהר הזיתים.

בתי פיינגולד – "בית המשומד" (3), רחוב יפו 31

שלמה פיינגולד (1865-1935), יזם, מוציא לאור ועיתונאי שפעל בארץ ישראל בסוף המאה ה-19 ובעשורים הראשונים של המאה ה-20, בנה את בית פיינגולד בשנת 1898. על שער הבניין נחרתו המילים "שמע ישראל" ומגן דוד, ועל אבן בולטת מאבני הבית נחרת הפסוק "על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים" (ישעיהו סב, ו). הבית שימש למגורים ולמסחר, והיה למרכז כלכלי משגשג. לבניין יצא שם רע, והוא נקרא "בית המשומד" מפני שטענו שפיינגולד המיר את דתו, אך הוא מעולם לא אישר טענה זאת.

בשנת 1909, לקראת חג הפסח, רכש פיינגולד את עיתון "הצבי" כדי לספק גב כלכלי להוצאת העיתון לבעליו, בן-ציון בן-יהודה, שנקלע לקשיים. ההסכם בין השניים קבע כי בן-ציון בן-יהודה יהיה אחראי

בלעדי לתוכן ועורך העיתון, ואילו שלמה פיינגולד יהיה אחראי לנושא הכספי ולהפצת העיתון. כן נקבע כי אין לאיש מהם רשות להתערב בתחומו של האחר. תושבי העיר, שהתייחסו אל פיינגולד כמומר, חששו ששותפותו בעיתון תגרום לכך שהעיתון יקרא ליהודים להמיר את דתם. משום כך, נערכה הפגנה מול מערכת העיתון ובית הדפוס, ואף נשברו חלונות המקום. כדי להרגיע את הרוחות ואת החששות, פרסם בן-יהודה את ההסכם בינו ובין פיינגולד.

בסופו של דבר, השותפות בין השניים התקיימה כחצי שנה. יש הטוענים כי הסיבה להפרת השותפות הייתה ניסיונותיו של פיינגולד להתערב בתכנים בניגוד להסכם, כמו גם הימשכות ההתנגדות לשלמה פיינגולד והתנגדות סופרים ומשוררים יהודים להנחלת הלשון העברית בארץ ישראל – אחד מיעדיו המרכזיים של העיתון. השותפות הופרה, ועיתון "הצבי" חדל להתקיים.

[דפוס סלומון \(4\)](#), רחוב הרב קוק 8

עיתון "הלבנון" שרד שנה אחת, ההפסדים הכספיים שגרר היו גדולים מאוד. המכשול הגדול בדרכו של העיתון היה בית הדפוס הראשון בירושלים של ישראל ב"ק. ב"ק הכריז מלחמה על בית הדפוס החדש על שפגע בבלעדיות שלו והוציא את עיתון "החבצלת". ב"ק גייס לצדו את השלטונות העות'מאניים ואת מנהיגי העדה הספרדית בירושלים. אלמוני הלשין לרשויות העות'מאניות כי "הלבנון" מדפיס דברים בלתי-מהוגנים. בהוראה מקושטא, נדרש לסגור את העיתון ואת בית הדפוס סלומון – שלבעליו לא הייתה נתינות עות'מאנית. באין מוצא, נאלץ סלומון להעתיק את בית הדפוס למצרים. עיתון "הלבנון" נסגר, ובית הדפוס המשיך להדפיס ספרים וחוברות במצרים.

יואל-משה סלומון התחיל מוציא ירחון חדש, "יהודה וירושלים", שעסק בעיקר בחשיבות יישוב הארץ. מקץ שנה וחצי לקיומו של העיתון, הודיע יואל-משה על הפסקתו במילים נמלצות אלו: "כתתו עטיכם, סופרים, לאתים... וצאו מעולם ההיגיון והדיבור אל עולם הפעולה... הנני עוזב את מלאכת עריכת 'יהודה וירושלים' וימתקו לי רגבי האדמה אשר אשדד מאלפי דברים ונאומים רבים..." (מתוך אתר [משפחת סלומון](#)). כך כתב סלומון ויצא עם חבריו לייסד את פתח-תקווה.

יואל-משה סלומון העביר את בית הדפוס לידי בניו, והמשפחה – בנו יוחנן-דוד, נכדו שלמה-זלמן סלומון ונינו דוד – המשיכה להפעיל את המקום שנים רבות אחרי מותו של סלומון. בשנת 1939, הועבר בית הדפוס לבית בוכורוף. בנוסף להדפסת ספרי קודש, ירחונים ולוחות שנה, הדפיסו בבית הדפוס גם את העיתון המנוקד "למתחיל", למען הנחלת השפה העברית בקרב עולים חדשים בארץ ובקרב יהדות התפוצות. בעלי בית הדפוס ראו בהפצת העיתון מלאכת קודש. מאורח יותר, היו העיתונים "למתחיל" ו"שער", שבא בעקבותיו, לחלק בלתי-נפרד מתכניות לימודים להנחלת הלשון [למבצע ביעור הבערות](#), ותפוצתם הגיעה לרבות.

בתקופת מלחמת העצמאות, בעת המצור על ירושלים, תחת מטר פגזים, הגיע שלמה, נכדו של יואל-משה סלומון, עם אחיו מרדכי ועם מספר קטן של פועלים, מדי יום ביומו לבית הדפוס, על אף שלא היה

בו חשמל באותם ימים, להדפיס את העיתונים היומיים "ידיעות אחרונות" ו"חירות", שהיו מקור מידע יחיד לתושבי ירושלים הנצורה. בית הדפוס נסגר ב-1993, כמאה ושלושים שנה לאחר הקמתו. הבניין שבו פעל נמכר, דוד סלומון, נינו של יואל-משה המייסד, היה אז בשנות השישים לחייו ולא היו בו הכוחות הדרושים להעברת בית הדפוס למקום חדש.

עיתון "דואר היום" (5), רחוב החבצלת 8

אנשי מערכת "הדואר היום", בשנות השלושים של המאה ה-20 – יושב שני מימין איתבמר בן אב"י, מתוך: ויקיפדיה

הגיליון הראשון של "דואר היום" ראה אור בשמונה באוגוסט 1919. במימונו של בן רובינשטיין, הודפס העיתון במכונת דפוס ידנית ברחוב הסולל בירושלים, היום רחוב החבצלת. את העיתון ייסדו איתמר בן אב"י ואביו, אליעזר בן-יהודה, שפרשו ממערכת "חדשות הארץ" (שהיה ל"הארץ"). שמה של חבורת מייסדי העיתון היה "הסולל", וזו הייתה הפעם הראשונה שרחוב נקרא על שם עיתון. בן אב"י היה גאה מאוד

בראשוניות זו. חברי "הסולל" שיכנו את מערכות העיתונים "דואר היום" (בעברית), "פלסטין פוסט" (Palestine Bulletin), היום **הג'רוזלם פוסט**, באנגלית) ו"באריד אל יום" (בערבית) במבנה הראשון שהקימו.

בדבר המערכת בגיליון הראשון של "הדואר היום", נכתב:

הגיעה העת גם לארץ ישראל הצעירה, ובייחוד לילידי הארץ ההולכים ובוגרים, לצאת אל העולם בשאיפותיהם ובדרישותיהם... ציפורי הדרור אנחנו, שאליהם יחלה הגולה זה אלף שמונה מאות וחמישים שנה. העברים הצעירים אנחנו שעליהם שרו משורריה וכתבו סופריה... מזרחיים שואפים אנו להישאר בכל אשר נלך ובכל אשר נעשה... מזרחיים כאשר היו אבותינו לפנינו וכאשר בטח יהיו כל בנינו מחר... ומערביים – יחד עם כל אלה... להשכלה ולקדמה ישתוקק לבנו... הבו נא לנו חשמל ואורית, הבו נא לנו אווירון ואלחוט (מתוך: "עיתונות יהודית היסטורית", **הספרייה הלאומית אוניברסיטת תל-אביב**).

בן אב"י, העורך, ביקש ליצור יומון חדש שיהיה בו מן הרוח הקלילה של העיתונים הפופולריים שבמערב אירופה (בעיקר צרפת), שם שהה שנים מספר. הוא ניסה להביא לעיתוני משפחתו קלילות, סנסציות, סיפורים אישיים, רומנים בהמשכים ואפילו שירי אהבה. שם העיתון הוא תרגום מילולי של שמו של העיתון העממי הגדול של לונדון, "דיילי מייל".

בקיץ 1920, ייבא בן אב"י לארץ ישראל את מכונות הסדר הראשונות לעיתונו, אלה החליפו את הסדר הידני, דבר שגרם לשביתה של עובדי הדפוס במשך שבועות מספר. "דואר היום" היה לעיתון בוקר ב- 1925, בניגוד לעיתון "הארץ", שיצא בצהריים. גם מחירו היה זול יותר. בן אב"י השתמש בעיתון כדי להחדיר את חידושיו הלשוניים, כגון "כייס", "מכונית" ו"עצמאות". כותרות החדשות שבעמוד הראשון של העיתון וכותרות המשנה נכתבו בגופן גדול והיו דרמטיות ומלאות פתוס. העיתון הדפיס תמונות בעמוד הראשון וסיקר בהרחבה מעשי שוד ורצח, רעידות אדמה ושיטפונות, תאונות, אירועי ספורט ורכילות. העיתון עורר התנגדויות ופולמוסים רבים. ראו בו עיתונות צהובה הגורמת נזק תדמיתי מבחינה לאומית-תרבותית. עיתון "הארץ" טען שלמעשה, "דואר היום" חותר תחת כל מעשי התקומה והבנייה של העם בארצו. בן אב"י ענה על כך בהתרסה בכותבו: "הארץ הוא אולי הגון, אך לא עיתון, ו"דואר היום" אינו עיתון הגון – אך הוא עיתון" (מתוך: "עיתונות יהודית היסטורית", [הספרייה הלאומית אוניברסיטת תל-אביב](#)).

עיתון "הצבי" – בית אלעזר בן-יהודה (6), רחוב אתיופיה 11

"הצבי" היה אחד מעיתוניו של אליעזר בן-יהודה. העיתון נודע במאבקו ביישוב הישן וברעיון "החלוקה" ובתמיכתו ביישוב החדש ובמושבות, וכן ביחסו החיובי לברון רוטשילד ולמערך פקידיו.

מאז הופעתו, ב-1884, נודע העיתון כדוברו של היישוב החדש, שעליו נמנו את תושבי השכונות החדשות של ירושלים, של יפו ושל חיפה ותושבי המושבות. באמצעות העיתון, לחס בן-יהודה ברעיון כספי החלוקה, עודד עבודת האדמה, פעל למען היישוב החדש והפיץ את מילותיו החדשות – את האפשרות לעשות

שימוש יומיומי בעברית. קרנו של העיתון ירדה עם הזמן, הן מפני שהיה לו אופי סנסציוני למדי הן מפני שנקט עמדות שלא היו מקובלות על אנשי העלייה השנייה. לדוגמה, כשנכתב בעיתון שאין על איכרי המושבות לקיים את שנת השמיטה משום הפגיעה הקשה שתיגרם לפרנסתם, עוררו הדברים סערה קשה וחרם על בן-יהודה.

העיתון תמך בפעילות הברון רוטשילד במושבות וכן תמך בתכנית אוגנדה. בן-יהודה הואשם בהטפה למרד, ובעקבות זאת נסגר העיתון. במשך כמה שנים, יצא עיתון "האור" במקום עיתון "הצבי", ובסופו של דבר, בעזרתו של [הברון רוטשילד](#), הצליח בן-יהודה לאשר את הוצאתו מחדש.

בבית זה ברחוב אתיופיה, גר אליעזר בן-יהודה עם משפחתו בין השנים 1909-1922. כאן הוא כתב את המילון העברי. על הבית קבעה עיריית ירושלים אבן המנציחה את פועלו של בן-יהודה, אך חרדים משכונת מאה שערים הסירו את האבן פעם אחר פעם כאות להתנגדותם לאיש ולרעיונות שייצגו.

ההתנגדות לו בחייו לא דעכה לאחר מותו. בשנים האחרונות, הוצב שלט חדש לזכרו בסגנון **"תמונה**

באבן".

פשקווילים (7), רחוב מלכי ישראל 1, שכונת מאה שערים

במשך השנים, נהייתה גאולה לשכונה מרכזית בחיים החרדיים בירושלים. בתי מסחר רבים נפתחו בה, ומוסדות תורה וחסידות רבים קבעו בה את משכנם. חלקה המזרחי של השכונה, הגובל בשכונת נחלת צבי, מזוהה כיום עם שכונת מאה שערים. מרכזה של שכונת גאולה הוא רחוב מלכי ישראל, שבו כיכר השבת – שהוא צומת חשוב בירושלים ומזוהה עם המאבקים לשמירת השבת שהיו בו בשנות החמישים של המאה ה-20.

פשקוויל הוא גיליון נייר הנתלה על קירות הבתים ועל לוחות מודעות בריכוזים החרדיים או מופץ ברחובות או בבתי הכנסת. זהו אמצעי תקשורת מקובל, לצד העיתונות החרדית. הפשקווילים מעבירים מסר ומעוררים שיח בנושא מסוים. פעמים רבות, הם אנונימיים, ומטרתם

למחות נגד דבר מה הנוגד את אמונת כותביהם ולהנחות את הציבור ולדרבנו לנקוט בפעולה כלשהי בסוגיה העומדת על הפרק. פעמים רבות, **פשקווילים**, מאה שערים, מתוך: **ויקיפדיה**

כולל הפשקוויל ביקורת חריפה כלפי אדם מסוים או כלפי גורם כלשהו. היו רבנים שיצאו נגד התופעה ואמרו שכותבי הפשקווילים עוברים על איסור התורה: "ארור מכה רעהו בסתר" (דברים כז, כד).

היישוב הישן פיתח את השימוש בפשקוויל כדרך להפצת מסר דתי וחברתי שמרני, במטרה להינצל מהשפעותיהן המזיקות וההרסניות של המודרנה ושל ההשכלה היהודית, כפי שראו אותן בשעתן. הפשקוויל היה לכלי תקשורת נוח שבאמצעותו אפשר לצאת נגד אויבי הציבור החרדי, נגד עניינים הנוגדים את רוח החברה החרדית וכד'. רבים מהנושאים המועלים בפשקווילים הם פוליטיים.

לתופעת הפשקווילים ניחוח מיוחד, המושך אליו לא רק תיירים סקרנים, אלא גם חוקרים שונים מתחומי היסטוריה, פרסום ולשון. אפשר להצביע על מאפיינים מסוימים המשותפים למרבית הפשקווילים, כגון: ריבוי ראשי התיבות ושימוש בכינויים מוגזמים ומופרזים.

וגרפיה מומלצת

- גלבו, מנוחה (1992), לקסיקון העיתונות העברית במאות ה-18 וה-19, ירושלים: מוסד ביאליק ואוניברסיטת תל-אביב.
- זהר, שביט (עורך) (1998), תולדות היישוב היהודי בארץ ישראל מאז העלייה הראשונה – בנייתה של תרבות עברית, ירושלים: מוסד ביאליק.
- נאור, מרדכי (2004), רבותיי, העיתונות: פרקים בתולדות התקשורת הכתובה בארץ, תל-אביב: משרד הביטחון.

אתרים אינטרנטיים נוספים

- [האתר הרשמי של משפחת סלומון](#).
- [העיתון היומי הראשון בארץ ישראל הצבי-האור, 1908-1914](#) – עוזי אלידע.
- [חיידק העיתונות](#) – זאב פרי.
- [מדור העיתונות העברית במאה ה-19](#) – הספרייה הלאומית, אוניברסיטת תל-אביב.
- [עיתון הלבנון](#) – הארכיון הציוני המרכזי.
- [עיתונות עברית היסטורית](#).